સુધરેલી રીત મુજબ
ટેક્સ્ટ બુકસ રીવિઝન કમિટીએ
તૈયાર કરેલી.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

કવિતાની સમજુતી; અઘરા શબ્દો; પાઠનો સાર; જોડાક્ષર; ડિલ.

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.
રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.
પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીટ્મ.
છાપવાનું ઠેકાણું—શંકર પ્રી. પ્રેસ ચકલાના પુલપર—સુરત.
મે સને ૧૯૨૨] કિંમત ૦—૨—૬. [સં. ૧૯૭૮

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧

દિવાળી-વરસનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ

અક્ષર=હરફ; દસ્કત.

નિશાળ=ભણવાનું ઠેકાણું

રજા=છુટ્ટી.

છોડી=છોકરી.

પાછી વળી=ફરી.

ભેગી=સાથે; એકઠી

લીંપેગુંપે=છાણ માટીથી સાફ કરે.

ધોળે છે=ચોપડે છે, છાંટે છે

સંજેરી-ધાણી

ઘુઘરા ઘુઘરાના આકારના ઘરનો બનાવેલો ગળ્યો પદાર્થ

સાથીઆ=ચુનાની ફાક વગેરેનાં કાઢેલા ચિત્ર

આંગણામાં=બારણા આગળ

જમવાનું=ખાવાનું

લુગડાં=કપડાં

ઘરેણાં-દાગીના; જણસો

દારૂખાનું=આતશબાજી

ફોડે છે=સળગાવે છે.

સૌ=બધા

ગીત=રાગથી ગાવું તે

ઘરઘર=ઘેરઘેર

ફટાકડા=ફટાકા

હરખાય ખુશી થાય.

સમજુતી—દીવાળીના દહાડામાં ઘેરઘેર દીવા સળગે છે અને ફટાકા ફડાફડ ફૂટે છે, તેથી છોકરાંઓ ઘણાં ખુશ થાય છે.

પાઠ ૨.

વાર=દિવસ

વિષે=બાબત.

કચેરી=કોરટ.

બંધ રહે છે=રજા પડે છે

રવિ=સુરજ; સૂર્ય.

દેવળ=દેહરૂં.

કેડે=પછી.

મુસલમાન=મુસલમાની ધર્મ માનનાર

જુમેરાત=ગુરૂવારની રાત

પાછો=ફરીને; બીજીવાર

અઠવાડીઉં=સાત દિવસ

સમજુતી—પહેલો રવિવાર, પછી બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરૂવાર, અને પછી છઠ્ઠો શુક્રવાર આવે છે. (૧) સાતમો વાર શનિ છે, તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડીઉં થાય છે.

પાઠ ૩.

ફરતી=ચારે બાજુએ; આસપાસ.

વાડ=કાંટાનો કે તારનો બનાવેલો આંતરો

દરવાજો=મોટું બારણું

માંહે=અંદર

ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ.

વેલ=વેલો; ભોંયપર પથરાતો છોડ

ચોકઠું=ચારે બાજુથી

બડી બીબેનું લાકડાનું ઘર

વાવટો=નિશાન; ધજા

મોગરી=ઘંટ વગાડવાની લાકડાની હથોડી.

મહેતાજી=માસ્તર; ગુરૂજી

બેઠક=બેસવાની જગા.

કલાકની શીશી=કલાક જાણવાનું સાધન.

ગામ=જ્યાં થોડાં ફળીઆં અને ઘર હોય તે

નકશો=ગામ કે દેશનો ચિત્રેલો નમુનો.

ચિત્રો=છબીઓ.

ટાંગેલાં=લટકાવેલાં

ઘોડી=પાટીઉં મુકવાની બેઠક.

કસરત=મહેનત કરી શરીરને મજબુત બનાવવું તે.

માટી=મટોડી.

મજાની=સારી.

અહીં=આ ઠેકાણે

રોજ=હંમેશાં-

પાઠ ૫.

પોતલી=પોતડી; ધોતડી

અંગરખી=ડગલી.
જોડીઓ=નાના બુટ; ખાસડીઓ
દરજી=લુગડાં શીવનાર
સુરવાલ=સાંકડા પાયચાનો લેંઘો.
ફળીઉં=મહોલ્લો.
કોટ=ડગલો.
ઘાઘરી=નાનો ચણીઓ
ઓઢણી=છોકરીઓને ડીલે તથા માથે ઓઢવાનું ત્રણ ગજનું લુગડું
પરીક્ષા=તપાસણી.

પાઠ ૬.

ચોકખાઈ=સફાઈ; સુઘડતાઈ
ચોકખા=સાફ.
મેલા=ગંદા; મેલવાળા.
બરાબર=સારી રીતે.
ડીલ=શરીર
ગંદી=ખરાબ
અડાય=અડકાય.
ફોલ્લો=ગુમડું: ચાઠું
ખસ=ઝીણી ફોલ્લી; ખુજળી
ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવાં.
ડાઘા=ટપકાં
વાડો=ઘરની પાછળની ખુલ્લી જગા.
ગંદવાડ=ગેજવાડ.
નાથ=ધણી
માંદા=આજારી.
કવિતા=ગાયન
મુખડું=મોં.
દીલ=મન
જગનાનાથ=જગતના ધણી: પરમેશ્વર.

સમજુતી—મારો ઓટલો સાફ છે, અને મારા ઘરનો ચોક પણ સાફ છે; મારાં લુગડાં સાફ જોઈને, બધા લોક મને ચોકખો કહે છે (૧) મારૂ મોં સાફ છે, અને મારા હાથ પગ ચોકખા છે મારા ચોકખા (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર બિરાજે છે. (૨)

પાઠ ૭.

વરસગાંઠ=સાલગીરી; જન્મ દિવસ.
ભાવ્યાં=પસંદ પડયાં; સ્વાદ લાગ્યાં.
ઝટ=જલદી.
ભાણો=બેનનો છોકરો: ભાણેજ.
કઢી=છાશમાં આદુ મરચાં હળદર વગેરે નાખી ઉકાળેલી તે.
હાથ પણ અડાડયો નહિ=જરા પણ ખાધું નહિ.
બીડાં=પાનમાં ચુનો કાથો સોપારી વગેરે મુકી બનાવેલી પટીઓ.

પાઠ ૮.

કાકો=બાપનો ભાઈ
કાકી=કાકાની વહુ
ભત્રીજો=ભાઈનો છોકરો
મામો=માનો ભાઈ; બાપનો સાળો
મામી=મામાની વહુ
ભાણેજ=બેનનો છોકરો; ભાણો
ફોઈ=બાપની બેન
ફુઓ=ફોઈનો વર
માશી–માની બેન.
માસો=માસીનો વર
પીતરાઈ=કાકાનાં છોકરાં
મોળાઈ=મામાનાં છોકરાં
મસિઆઈ=માસીનાં છોકરાં
ફોઈઆત=ફોઈનાં છોકરાં
બનેવી=બેનનો વર
સાળો=વહુનો ભાઈ
સાળી=વહુની બેન
ઓરમાઈ=બાપ એક ને મા જુદી જુદી હોય તેનાં સાવકાં
સાવકી=ઓરમાઈ
મા એક અને બાપ જુદા જુદા હોય તે દૂધભાઈ કહેવાય
જમાઈ=છોકરીનો વર
વહુનાં માબાપ=છોકરાનાં સાસુ સસરા
વરનાં માબાપ=છોકરીનાં સાસુ સસરા
છોકરો કે છોકરીનો સસરો એક બીજાને વેવાઈ કહે છે.
છોકરા કે છોકરીની સાસુ એક બીજાને વેવાણ કહે છે

પાઠ ૧૦.

મોટાં=મોટી ઉંમરના; વડીલ
પ્રમાણે=રીતે
પૂંઠે=પાછળ
બાવાજી=બાપાજી
વખાણ=સારું કહેવું તે
માન=આવકાર

પાઠ ૧૧.

ઉજાણી=મીજબાની
બબ્બે=બે બે
ક્યાં=કયે ઠેકાણે
આશોપાલવ=એક જાતનું ઝાડ (એનાં પાંદડાંનાં તોરણ બને છે)
વિના=વગર
પૌંઆ=ડાંગર પલાળી શેકીને ખાંડીને બનાવેલા તે
ધાણી=જુવાર, મકાઈ વગેરેના દાણાને શેકી બનાવે છે તે
વઘારેલાં=વઘાર દીધેલાં
ખારેકી=ખારેકના જેવા
દળ=લોટને શેકી તેમાં ઘી ખાંડ વગેરે નાંખી બનાવેલું તે
દાદી મા=બાપની મા
રાંદેરી=રાંદેરના થએલાં
શેતરંજી=પાથરવાનું જાડું સુતરાઉ બિછાનું

પાથરણું=બિછાનું
હાર=ઓળ
શાક=દુધી, વેંગણ, પાપડી વિગેરે
ચટણી=આદુ. મરચાં, કોથમીર, મીઠું વિગેરે છુંદી બનાવેલી તે
ખુબ=ઘણા
મજા=રમુજ; ગમત

પાઠ ૧૨.

હોડી=મછવાળો મોટો મછો
રમત=ગમત; ખેલ
તાપ=તડકો, ગરમી
પણે=પેલે ઠેકાણે
એકઠાં=ભેગાં
તરફ=બાજુ
તળાવ=જેની ચારે બાજુએ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
પછાડી=પાછળ
સરત=હારજીત
થોભો=ઉભા રહો
જીત્યો=ફાવ્યો
સઢ=વહાણને ચલાવવામાં મદદ કરવા માટે પવન ભરાવવા સારૂ બાંધેલું લુગડું
ચાલ=રીત
સુંદર=સારી
સહેલ=મજા, મોજ

પાઠ ૧૩.

ખંડ=બૈરીની કાંચળીના કપડાનો કસબી રેજો
કાંચળી=બૈરાનું કપડું,
રડતી=રોતી
છાની=મુંગી; ચૂપ
હો=વારૂ
નજર કરી=જોઇ
ડાહી=શાણી; સમજણી

પાઠ ૧૪.

દેડકાં=પાણીમાં રહેનાર ચોપગાં પ્રાણી
પાળ=કોરણ; કોર; કાંઠો
ફેંકાફેંકી=નાખાનાખી
ધડાધડ=ધબોધબ
માર્યા જઇએ છીએ=દુખી થઇએ છીએ.
અરે=ઓ
ખરી=સાચી
પ્રાણી=જીવ
ઇજા=દુઃખ; નુકસાન
રમત=ખેલ
સંભાળી=સાચવી
નુકસાન=બગાડ
કદી=કોઇ વખત
ખેલતાં=રમતાં
ભારી=ઘણું

સાર—આ રમતથી લાગવાની ઇંદ્રિય, ધારણા શક્તિ વગેરે શક્તિઓ કેળવાય છે.

પાઠ ૧૫.

દયા=મહેરબાની; રહેમ
ખીજ્યા=વઢ્યા
તળે=નીચે
છુંદાય=ચગદાય; કચડાય
ફાંફાં=ખોટી મહેનત
ઢોર=ગાય, ભેંસ, બળદ વગેરે ઘાસ ખાનાર પશુ
કામના=ખપના
સંભાળ=બરદાસ
વખતસર=બરાબર વખતે
સાફ=ચોકખી
નાંખવાનું=નાખવાનું
સોળ=ઝપાટો; લાકડીના મારથી શરીર પર જે લીસોટા પડે છે તે
યાદ=[illegible]
ભૂલી=વીસરી
મજા=શક્તિ
ઉપરાંત=વધારે

પાઠ ૧૬.

એનઘેન=છોકરાની એક રમતનું નામ છે
છુટો=બંધન વગરનો
મજા=ગમત
દાવ=વારો
પહેલાં=અગાઉ
જણ=છોકરો
બંધ [illegible]=[illegible]
બાકીના=બીજા
વાંસો=પીઠ; બરડો
વારાફરતી=એકપછીએક
[illegible] ઘેન=આંખ બંધ કરવી તે
સમજ્યો=જાણ્યું
સોળભેગા=એકઠા
હોશિયાર=ચાલાક
પારખી=ઓળખી
સંતાવા=છુપાવા
અડશો=અડકશો
બચી જશે=વારો આવશે નહિ.
લાંબો વખત=ઘણી વાર
ઓળખ=પારખ
શાબાશ=ધન્ય; ઠીક
બસ=ઘણું

સમજુતી—રમત રમત કરતાં, કોઈ વખત પણ કોઈને નુકસાન કરવું નહિ; નઠારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૭.

સાચ=સાચું સાચીવાત
ગમ્યો=પસંદ પડ્યો
દેસાઈ=જાગીરદાર
[illegible]
ગાળ=નઠારા શબ્દ
જુઠું=[illegible]
હેત=[illegible]
વખાણ્યા=[illegible]
[illegible]
કાપે=કાપ મૂકે
કાપ=ચીરો
ગભરાયો=અકળાયો
સાચાબોલું=ખરું બોલનાર

પાઠ ૧૮.

વાઘ=ફાડી ખાનારૂં ચટાપટ્ટાવાળું પ્રાણી
મશ્કરી=મજાક
પસ્તાય=દીલગીર થાય
બચ્યાં=બાકી રહ્યાં; ઉગર્યાં
સીમ=ખેતર
અમથી=ખોટી; જુઠી
ધાજો=દોડી આવજો
આસપાસ=આજુબાજુ
શરમાઇ=લજવાઇ
ખોટું=ખરાબ; માઠું
સાચી=ખરી
રોવા=રડવા
છેતર્યા=ઠગ્યા
વા'રે=મદદે
વા'રે ધાયા=મદદે દોડી આવ્યા
સપડાય=ફસાય
જુઠાણું=ખોટારૂં; જુઠું
આખર=છેવટ
જન=માણસ

સમજુતી—જે માણસ બીજા માણસની મજાક કરે છે તે માણસ પહેલાં કે પછી પકડાય છે; ખોટારૂં જલદી જણાઇ આવે છે, અને આખરે તે જુઠો માણસ દીલગીર થાય છે. (૧)

પાઠ ૧૯.

જુક્તિ=કળા; યુક્તિ
પોક પોક મૂકી=મોટે સાદે ઘાંટા પાડી
અલ્યા=કોઇને નામ દીધા વગર બોલાવવું તે
બચાવ=ઉગાર
આઘું=દૂર
અકેકને=દરેકને
કબુલ કરી=માની

પાઠ ૨૦.

ગરીબ=પૈસા વગરનો
અન=અનાજ
ભિખારી=જેની પાસે ખાવા પીવાનું ન હોય તે; ભીખ માગનાર
ભજન=ઇશ્વરના ગુણ ગાવા તે
પુરા=પુરતાં; જોઇએ તેટલાં
આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
ભીખ=માંગી ખાવું તે
પગે અપંગ=પગે ખોડ વાળો; લુલો; લંગડો
અપંગ=લુલો, લંગડો, આંધળો, બહેરો વગેરે ખોડવાળો
દયા=મહેરબાની
ભગવાન=પરમેશ્વર
ભલું=સારૂં; કલ્યાણ

પાઠ ૨૧.

સરદાર=ઉપરી
સ્વપ્નું=ઉંઘમાં આવતા વિચાર
જંગલમાં=વનમાં
હરણી=હરણની માદા
રૂપાળું=શોભિતું
ઉપાડી=ઉચકી

એકદમ=તરત
છલંગ=ફાળ; કૂદકો
દેવતાઇ-દેવના જેવો

પાઠ ૨૩.

પુરૂષ=માણસ
ઉંદરડી-ઉંદરનું બચ્ચું
રસોડું-રસોઇ કરવાની જગા; રાંધણી
ભરાઇ=સંતાઇ
બાકાં=બાકોરાં ગોખા
ખાવાનું=ખોરાક
સારા=ભલા
ઉપલા=ઉપરના
બાકું-કાણું
પોળા=બેપડવાળી રોટલી
મન=મરજી; ખુશી
મણા=ખામી; ખોડ
ઉંદરિયું=ઉંદર પકડવાનું પાંજરું
ભોગજોગે=ઓચિંતાક
પાર=છેડો
વલે=હાલ; દશા
સાર-બાળકોએ, મોટાની શિખામણ માનવી.

પાઠ ૨૪.

કાંઠો=કિનારો
પોલ=પોલાણ
દર=કાણું; સાપ, ઉંદર, મંકોડા, કીડી વગેરેને રહેવાનું ઘર
ઝેરી=ઝેરવાળો
પંખી=પાંખવાળા જનાવર જેવા કે ચકલી પોપટ; કાગડા વગેરે
ફુંફાડા=ફૂં ફૂં અવાજ કરવો તે
ફેણ=સાપની પહોળી કરેલી ગરદન
છોલાય=ઘસાય; સોરાય
ળગીને=આઝીને
ચટકા=ડંખ
ભોંય=જમીન
પછાડી-અફાળી
ત્રાસ=પીડા
પછાડા-તરફડીઆ
અંતે=આખરે; છેવટે
જોરાવર=જબરી
જીવ લીધો=મારી નાખ્યો
ઝાઝા=ઘણા
નબળા=જોર વગરના
વેર=અદાવત
નાગ-ફેણવાળો મોટો સાપ
પ્રાણ=જીવ
પેર=રીતે

સમજુતી—જોર વગરના પણ ઘણા માણસ સાથે કોઇ પણ દિવસ વેર કરવું નહિ; જુઓ કે આ રીતે ઘણી કીડીઓએ મળીને મોટા સાપને પણ મારી નાખ્યો.

સાર—કોઇને હલકું ગણી તિરસ્કાર કરવો નહિ, તેમજ પોતાની શક્તિ વધારે છે એમ ધારી અહંકાર કરવો નહિ.

પાઠ ૨૬ મો.

ચતુરાઇ=હોશિયારી
કુંજો=લોટવો
આમતેમ=આજુબાજુ
ફાંફાં=ખોટી મહેનત
ઉપાય=ઇલાજ
સુઝી આવ્યો=જડયો
પાછી=બીજીવાર; ફરીને
મટાડી=દૂર કરી
નાચતો=કૂદતો
ઉપાઇ=સંતાઇ
કાજે=માટે; સારૂ
કંકર=કાંકરી
ધીરજ=સબુરી
કઠણ=અઘરૂં
જલદી=થોડીવારમાં
પાર મુકાય=પુરૂં થાય

સમજુતી—લોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડાએ કાંકરા નાંખ્યા તેથી પાણી ઉપર આવ્યું. તે આજ પીધું (૧) સબુરી ને ડહાપણથી જે અઘરૂં કામ હોય છે, તે થોડી વારમાં પુરૂં થાય છે; માટે ભલે તમે અખતરા કરી જુઓ. (૨)

સાર—અક્કલ અને ધીરજથી જેવું કામ થાય છે, તેવું ફાંફાં મારવાથી થતું નથી.

પાઠ ૨૭ મો.

કાપણી=અનાજ, ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ મહેનત મજુરી
આથમતા=આથમી જતા
વડાઇ=રૂપાઇ
દાદાજી=બાપના બાપ; ને માના બાપ
સાદ=અવાજ
મલકાવી=હસતા જેવું કરી
બેટા=દીકરા
બાથમાં=બે હાથની વચમાં
બચ્ચી=બોકી; ચુંબન
ભાથું=ખાવાનું
તાજા=કામ કરવાની શકિતવાળા
ઉનો=ગરમ
માખણ=દહીંને વલોવવાથી છાશના ઉપર જે પીળો હલકો ચીકણો પદાર્થ તરી આવે છે તે;
વંતાક=વેગણ
દહાડીઆ=રોજની મજુરી કરનાર
ભાણ=સુરજ
ભાણ બુડે=સુરજ આથમે
દાતરડું=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું લોઢાનું વાંકુ હથિયાર
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લીસોટા
ચચ્ચાર=ચાર ચાર
દહાડો આથમે=સાંજે

સાર—ખેડુતનો ખોરાક સાદો છે, પણ તેઓ મહેનતુ હોવાથી ઘણા મજબુત હોય છે; માટે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮ મો.

ખળાં=ઘણી ખળીઓ
પાથરા=કાપીને ભોંયપર નાખેલા છોડ
ખળી=કણસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે લીપી ચોકખી કરેલી જગા
ભોર=ઢગલો
ઠાલવ્યો=ખાલી કીધો
હાલરાને=બળદની હારને
પગર=કણસલાંમાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે તેનાપર ઢોરોને ચલાવે છે તે
પટલાણી=પટેલની બૈરી
ઉપણી=ઝાટકી
કુવળ=ઘઉંનું ઘાસ
કારભાર=કામકાજ
હરખ=આનંદ; ખુશાલી
હરખ માતો ન હતો=ઘણીજ ખુશી થતી હતી
હોસીલી=ઉમંગી
પગર ફેરવતી હતી=બળદને ફેરવી તેના પગવડે ઉંબી કચરાવતી હતી
હાલરૂં=ઉંબીમાંથી ઘઉં અને છોડાં છુટા પાડવા માટે તેના ઢગલા પર બળદને હારબંધ જોડી ફેરવવામાં આવે છે તે

પાઠ ૩૧ મો.

સહેલ=મજા; ગમત
ચંદ્રમા=ચાંદો
મેદાન=ખુલ્લી સપાટ જમીન
નીચે ઉતરી ગયો હતો=દેખાતો બંધ થયો હતો
આથમ=દેખાતો બંધ થાય
બપોર=દહાડાના બાર વાગતાનો વખત
રાત=સુરજ આથમ્યા પછી તે પાછો ઉગે ત્યાં સુધીનો વખત
અજવાળું=પ્રકાશ
ઝાંખો=તેજ વગરનો
ઝગઝગે=ચળકે
ઓટલો=ઘરને લગતો ચોતરો
ઢંકાઇ=દબાઇ; છુપાઇ
ફોરાં=છાંટા
જરૂર=ખપ; ઉપયોગ
પાલો=કુંમળાં પાંદડાં; પાંદડાંનો જથો
બી=બીયાં
પોચી=નરમ
હમણાં=હાલ; આ વખતે
તળાવ=પાણી ભરાઇ રહે તેવો મોટો ખાડો
નદી=મીઠા પાણીનો વહેનો મોટો વહેળો
પવન=વા; વાયરો

પાઠ ૩૨.

લાગ્યાં=અટક્યાં
ચોકખી=સાફ
ગામડાં=નાના ગામો
છોડી=મૂકી
રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું વહેવું તે.
રેલમ રેલા=ચારે તરફ રેલા નીકળવા તે
બિચારા=બાપડા
પછડાતા=અફળાતા
તણાઇ=ખેંચાઇ
ઘેબરીઓ=ઘેબરના જેવો મીઠો
પરસાદ=ખાવાનું; જમવાનું
કારેલું=એક જાતનું કડવું શાક
નેવળે=નેવાએ

સમજુતી—હે વરસાદ તું આવ, જેથી કરીને અમને ઘેબરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઉની ઉની રોટલી અને કારેલાનું શાક મળે. હે વરસાદ તું ઘણો આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે, અને નઠારી છોકરીને દેડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩.

રેતી=પત્થરનો ઝીણો ભુકો
ભુકો=ઝીણી રજ
મટોડી=માટી
ડહોળું=માટીવાળું
નીતરૂં=મેલ વગરનું; ચોકખું
ધારવાળા=અણીવાળા
તાણી=ખેંચી; ઘસડી
ખરે છે=નીચે પડે છે
તળીએ=નીચે
રસ્તો=માર્ગ; વાટ
સુધી=સીધી

પાઠ ૩૪.

ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
સીંચ્યા=ગોઠવ્યા
ઇંટવાડો=ઇંટ પાડવા તથા પકવવાની જગા
કઠણ=સખત
પછાડવાથી=અફાળવાથી
ચીકણી=ચીકાશવાળી (ચિકાશ ૩ જાતની હોય છે ૧) હાથે ચોટી જાય એવી ૨) ડાઘા પડે એવી ૩) તાણતાં તૂટે નહિ એવા
કાણાં=બાકાં
કણક=કેળવેલો ઘઉંનો લોટ
ઘાટ=આકાર
ઘડો=ગાગરથી નાનું વાસણ; હાંડીઓ
ગાગર=ઘડા કરતાં મોટું વાસણ
કોઠી=અનાજ ભરી મુકવાનો નાનો કોઠાર
કોડીઆં=દીવા કરવાના માટીના પવાલા
ફરતા=ચોગરદમ; બધી

..તરફ

તાપ=ગરમી

પાઠ ૩૫.

ધાતુઓ=ખનીજ પદાર્થો; ધાતુમાં નીચેના ચાર ગુણો ખાસ છે. ૧) ધાતુના કણો ચળકતા હોય છે. ૨) ધાતુઓ ભારે હોય છે ૩) જમીનપર પડતા ધાતુનો અવાજ થાય છે ૪) ગરમી વહી શકે છે

પિત્તળ=જસત અને તાંબાની મેળવણીની બનેલી પીળા રંગની ધાતુ

લુહાર=લોહાનો ઘાટ બનાવનાર

ધમણ=દેવતા ફૂંકવાનો સંચો

સળીઓ=મજીઓ

ખુબ=ઘણો

લાલચોળ=ઘણોજ ગરમ

એરણ=સોની, લુહાર વગેરે જેના પર મૂકી ટીપે છે તે

હથોડો=ધાતુઓ ટીપવાનું ઓજાર મોટી હથોડી

ટીપચો=ઘડચો

જનરડો=તાર ખેંચવાનું હથિયાર

સોનું=પીળા રંગની કીમતી ધાતુ

રૂપું=ધોળા રંગની કીમતી ધાતુ

તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ

કલાઇ=ધોળા રંગની ધાતુ (એ રૂપા કરતાં નરમ હોય છે)

સીસું=ધોળા મેળા રંગની ધાતુ

સોનું, રૂપું, તાંબું, લોઢું, સીસું, જસત, કલાઇ, અને પિત્તળ એ ધાતુઓનું ઓળખાણ કરાવવું અને તેનો બહાવન સમજાવવો.

પાઠ ૩૬.

નાણું=ચલણી સિક્કો

શેઠ=શાહુકાર

પૈસો=ત્રણ પાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો

સવાકો; દોઢીઉં

ઢબુ=બે સવાકાની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો. બે સવાકા; અઢીકો.

અધેલા=અડધો પૈસો; દોઢપાઇ; દોઢપાઇની કિંમતનો તાંબાના સિક્કો.

રૂપીઓ=સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિ

રૂકો: સોળ આના	મહોર=પંદર રૂપીઆની કિંમતનો સોનાનો સિક્કો; ગીની	૨ અડધા= ૧ રૂપીઓ
અડધો=આઠ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો, આઠ આના	આની=ચાર સવાકાની કિંમતનો નીકલનો સિક્કો; ચાર સવાકા	૪ પાવલી= ૧ રૂપીઓ
પાવલી-ચાર આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો, ચાર આના	વટાવ્યા=છુટા પૈસા લીધા	૮ બેઆની=૧ રૂપીઓ
બેઆની=બે આનાની કિંમતનો રૂપનો કે નીકલનો સિક્કો, બે આના	૧૫ રૂપીઆ=એક ગીની; મહોર	૧૬ આના, આની=૧ રૂપીઓ
		૩૨ ઢબુ=૧ રૂપીઓ
		૬૪ સવાકા=૧ રૂપીઆ
		૧૨૮ દોઢપાઇ=૧ રૂપીઆ
		૧૯૨ પાઇ=૧ રૂપીઓ

સૂચના—નાંણાંની વાત પહેલા ધોરણના "મુખગણિત શિક્ષક" મા જુઓ.

ટીપ—પૈસાને કાઠિઆવાડમા કાવડીઉં, ગુજરાતમાં કેટલેક ઠેર ભું જંઇ, સુરતમા સવાકો, અને મુંબઇમાં દોઢીઉં કહે છે.

પાઠ ૩૭.

કુહાડો=લાકડાં ફાડવાનું લોઢાનું ઓજાર	તકગર=રકઝક; વઢવાડ	અણી=તીણો ભાગ
સોય=લુગડાં શીવવાનું લોઢાનું ઓજાર	ધાર=અણીદાર કોર	ચણેકાટ=ઝળાગાટ
લકડફોડા=લાકડાં ફાડનાર	ચીરું=ફાડું	મોટાઇ=વડાઇ,
	મુદર=કુહાડીના માથા પરનો ભાગ, કુહાડાનો ઉપલો ભાગ	કોદાળી=જમીન ખોદવાનું ઓજાર
	તોલે=બરાબર	વઢી=લઢી
	નાકુ=કાણું	દીકરી=છોકરી
		પેદા થયા=નીપજ્યા

સાર—આ દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી છે; માટે કોઇએ ખોડ ઇ કરવી નહિ.

પાઠ ૩૮.

વાડી=ફૂલફળવાળીજગો; નાનો બાગ
માળી=ફૂલ વેચનાર; છોડ ઉછેરનાર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ અથવા ઝાડ
ક્યારા=આસપાસ પાળ કરેલી હોય એવા
ચોરસ=આકારનું નામ
ચોરસ=ચાર ખુણાવાળો આકાર
ગલગોટા=એક જાતનું લાલ પીળા રંગનું ફૂલ
ફળો છે=ફળ આપે છે
દાડમ=દાડમડીનું ફળ
જમરૂખી=જમરૂખનું ઝાડ
પક્ષી=પંખી; પાંખવાળાં જાનવર
ડાળી=થડમાંથી નીકળેલો ફાંટો
લાંબી ગોળ=લંબગોળ
મધપુડો=મધમાખીને રહેવાનું ઘર
મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
મધ=ફૂલમાંથી ચુસેલો મિઠાશવાળો પ્રવાહી પદાર્થ
કોસ=કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો ચામડાનો કોથળો
આવ્યો રામ=કોસ ઉપર આવ્યો
થાળું=કુવાના મથાળા પર પાણી ભરવાને કાજ ઘડેલું આવિયું
લલકારતો=લહેકારી બૂમો પાડતો
નીક=પાણીજવાનો રસ્તો
લીલાછમ=ઘણાજ લીલા

પાઠ ૩૯.

છોડવા=નાના ઝાડ; છોડ
ઉખેડી=મૂળમાંથી ખેંચી
મુળીયું=મૂળ
દાંડી=ડાળી
કળી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ
જીવતા=જીવવાળા
સુકાઇ જાય=ચીમળાઇ જાય
પથરાઇ ફેલાઇ
વેલા=ભોંયપર પથરાતા છોડ

પાઠ ૪૦.

ટટાર=સીધા
છાલ=ઝાડની ચામડી

ખરબચડી=ખાડા ટેકરા વાળી

પાઠ ૪૧.

ગલકી=ગલકાનો વેલો
વળગી=બાઝી
છાપરું=ઘરનો છેક ઉપરનો ભાગ જેનાપર નળીઆ હોય છે તે
વીંટલાઇને=ચોગરદમ વળગીને
આરીઆના=કુમળા ચીભડાના
દોરડી=દોરી
અંતરે=છેટે
ગાંઠા=ગાંઠ

પાઠ ૪૨.

કેરી=આંબાનું ફળ
આંબો=કેરીનું ઝાડ
મોર=આંબા આમલીનાં ઝીણાં ફૂલ
લાપે=લટકે
ભાર=બોજ
નીચી નમતી=લચીજતી
ગોટલો=આંબાનું બી.
ગોટલી=આંબાનું બીનું ઢાંકણું
ધોળજે=ઢાબી ઢાબીને પોચી કરજે
ભગવાને=પરમેશ્વરે
જતન=સંભાળ
ઢીલો=પોચો
ડીંટું=ડોચું

પાઠ ૪૩.

ધીમે=હળવે
હીંડે=ચાલે
ભરતાં=ભોં ભોં કરતાં
સામી થાય છે=લઢવાને તૈયાર થાય છે
અમળાઇને=વળખાઇને; મરડાઇને
જડબાં=ડાચાં
વાગોળવું=ખાધેલું પાછું મોંમાં લાવી ચાવવું તે
નિરાંતે=સુખે; નચિંતે
ઉપાડે=ઉંચકે
ખરી=ગાય ભેંસ વગેરેના પગના તળીઆનું હાડકું
ફાટ=ચીરો
ખાડા=ખાબોચીઆં
જોરાવર=જબરી
વગડાઉ=જંગલી; જંગલમાં રહેનારી
પુરી પાડે=હંફાવે; બરઆવે

પાઠ ૪૪.

લાગ=દાવ; વખત
ટોળામાંથી=જથામાંથી
છટકી=નાસી
ડુંગરા=નાના ટેકરા
ચારો=લીલું ઘાસ
માંડી=ગોઠવી; મૂકી
ઠરતા=શોભતા
કૂદકો=છલંગ; ફાળ; કુદો
ચંદ્રપાટ=બરાબર ચંદ્ર
ભરવાડ=ઘેટાં બકરા ચરાવનાર

[illegible] ; [illegible]વત

[illegible] પુત=[illegible]

[illegible]

[illegible]= ટાના વાળ

પાઠ ૪૫.

[illegible] =માહાશવાળું

[illegible]= [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] ફાટી જાય

[illegible]-[illegible] વગરનું;

[illegible]

[illegible]-અગાઉ

[illegible]=થાન

[illegible]

[illegible]-[illegible] ગુવાર વગેરે

[illegible]=વસ્તુઓ. ચીજો

[illegible] દહીં માં પાણી

[illegible] વલોવવાથી

[illegible]ને છે તે

[illegible]=ગરમ કરીને

[illegible]-દહીં માં ખાંડ

નાખી છણવાથી બને

[illegible]

શોચ્યો- લાચ્યો

માવો=દૂધને બાળી

બાળીને લેચા જેવું

કરે છે તે

પેંડા=માવામાં ખુરૂ

નાખી ગોળી વાળી

બનાવે છે તે

તરૂ=મલાઇ

દૂધપાક=દૂધને ઉકાળી

ખાંડ ચોખા નાખી

બનાવેલા પાક

બાસુદી=માવો થતાં

પહેલાં ખુરૂ નાખી

બનાવેલો પદાર્થ

પાઠ ૪૬.

પ્રાણી=જેને જીવ છે

અને જે એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે

હરીફરી શકે છે તે

છેલ્લી=છેવટની

ડાઘીઓ=કુતરાનું નામછે

સભા=મંડળી; ટોળી

ઉપરી=મોટો; વડો

ઠરાવ્યો- નક્કી કર્યો

ટીપુ= કુતરાનું નામ છે

ચાલાક=હોંશીયાર;ચપળ

કારકુન=મહેતો; લખ-

વાનું કામ કરનાર

ગુપચુપ મુંગા

અંત-આખરે: છેવટે

ગંધ=વાસ

[illegible]=કાડી ખાનારૂં

કુતરા જેવું જાનવર

[illegible]=મુલ્ક ભાવ

[illegible]

અણીવાળા- તીણા

દંત- બેવડા દાંત

કરકરા=ખરછટ; નરમ

નહિ તે

ફરતો-બહાર નીકળતો

ધણી=માલિક

જે=જય; ફતેહ

પાઠ ૪૭.

ચાંચ=પક્ષીનું મોં

સમડી=એક જાતનું પક્ષી

કબુતર=એક જાતનું પક્ષી
કીડા=પેટે ચાલનાર નાનાં જીવડાં
જીવડાં=જંતુ; નાના જીવ
માળા=પક્ષીને રહેવાનાં ઘર

પાઠ ૪૮.

પાંજરૂં=પીંજરૂં પોપટ ઉંદર, કોયલ, તીતર; વાઘ; સિંહ વગેરેને રાખવાનું ઘર
ભુખ્યા=ખાધા વિનાનો
તરબુચ=એક જાતનું ફળ
કકડો=ટુકડો
કા કા=કાગડાનું બોલવું
ડીલ=શરીર
ફેર=તફાવત; ફરક
જીવજંતુ=નાના જીવડા
કોહેલું=કોહી ગએલું; બગડી ગએલું
સડેલું=સળી ગએલું; જીવડા પડેલું
પાછળા=પછાડી
લાલ=રાતો
કુદકેથી=ઠેકેથી
આળ્યું=આમંદ પડયું
કુદતો=કુદકા મારતો
ચોક=ઘરની વચમાંનો ઉપરથી ખુલ્લી જગા

પાઠ ૪૯.

રંગનળી=કાચની નાળક
કલાવ્યું=એક રંગ કર્યું
વાંકું=ઢાંચાળું
નારંગીરંગ=નારંગીના જેવો રંગ
સરખે ભાગે=બરાબર

પાઠ ૫૦.

પાંગરૂં=લાકડાના ચોકઠનું ઘોડીયું
ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી લઇ વચમાંથી ઝુલતો રાખેલો લુગડાનો કકડો
પાસું=બાજુ
પાગરા=ઝોળાઓ ભેરવવાની લાકડીઓ
દોરવણાં=ઝોળી બાંધવાની દોરી
ઝાપટી=ખંખેરી
મોભ=ઘોડીઆની વચમાંનો આડો થાંભલો;
ભેરવ=વળગાડ
ભમરી=લાકડાની ફુદડી; ચકરડી
પાયા=પગ
પોચી=સુંવાળી; નરમ; ખુંચે નહિ એવી
ગોદડી=નાનું ગોદડું
કીર=રેશમ
ઝુલાવવા=હલાવવા
હાલરડું=બાળકને ઉંઘાડવાનું ગીત; હાલો
ઘુમણું=પારણાં કે ઘોડીઆમાં સુવાડીને ગાતાંગાતાં દોરી ખેંચી હીંચકા નાખવા તે
ગીને ઘુમણું ચાલું=હાલરડાં ગાઇ હીંચકા નાખું
રંગીત=રંગીલો
પોઢો=સુઓ
હેતે=વહાલથી

ઝુલાવું=હીંચકા નાખું	મખમલ=એક જાતનું કપડું	બિછાવું=પાથરૂં
પધરાવું=બેસાડું	તળાઇ=ગાદલું; ગદેલો	હીંચોળું=હીચકા નાખું
ચીતરેલ=ચીતરેલી	તાજી=નવી	ઘેરાં ઘેરાં=મધુરાં મધુરાં
પઢાવું=શીખવું, ભણાવું	ચિનાઇ=ચીન દેશમા બનેલી	લાડકડા=લાડકા; વહાલા
મોરલો=મોર	સેજ=પથારી	ગજવે=ગજવામાં
મઢાવું=જડાવું		

સમજુતી—હાલરડું વહાલું લાગે છે. હો મારા ભાઇને (છોકરાને) હાલરડું વહાલું લાગે છે; તેથી હું ગીત ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચીને હીંચકા નાંખું; હે રસીલા તમે રંગેલા પારણામાં સુઇ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હીંચકા નાંખું; ભાઇને પારણે ભમરીઓ જડાવું અને પુતળીઓ બેસાડું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧) પારણે ચીતરેલી ચાંચની ચકલી, અને ભણતો હોય એવી રીતે પોપટ બેસાડું; ભાઇ તારે સારી રીતે રમવા માટે મોરને સોનાથી જડાવું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૨) પારણામાં મખમલ અને મશરૂની નવી તળાઇઓ પધરાવું અને તેના ઉપર ચંપાના ફૂલની તરેહવાળી ચીન દેશમાં બનેલી ચાદર પાથરૂં, ભાઇને હાલરડું વહાલું લગે છે. (૩) મારા વહાલા ભાઇ હું પારણે રેશમી દોરી બાંધું તને હીચકો નાંખું અને તને ઉંઘ આવે એવાં મીઠાં ગીત ગાઉ; હે લાડકડા ભાઇ તમે ઉંઘીને ઊઠશો ત્યારે તમારા ગજવામાં ખાવાનું ઘાલીશ. (મતલબ કે ઊંઘી ઊઠ્યા પછી તને ખાવાનું આપીશ) ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૪)

પાઠ ૪.

નિશાળીઆને બોધ.

ઇશ્વર=પરમેશ્વર
નિત્ય=રોજ, હંમેશાં
નિત=રોજ, હંમેશાં
પરોઢીએ=સુરજ ઊગતાં પહેલાં
તમામ=બધા; સઘળા
દો=આપો
માન આદર
ગુરૂ=મહેતાજી; માસ્તર
સમા=જેવ; બરાબર
જ્ઞાન=સમજણ; અક્કલ
તજવું=છોડી દેવું, કાઢી નાખવું
અંગ=શરીર
હળીમળીને=સંપીને
સંગ=સોબત; દોસ્તી
ચોડી=લગાડી
ચિત્ત=મન
શિક્ષા=શિખામણ; બોધ
રૂડી=સારી
રીત=ચાલ
પેર=રીત; પેઠે
નીસરી=નીકળી
પાંસરૂ=સીધું; રખડયા વગર

સમજુતી— હંમેશાં સુરજ ઊગતાં પહેલાં ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ દેવું; પછી દાતણપાણી કરી લઇ નહાઇને બધા પાઠ તૈયાર કરવા (૧) માબાપ કહે તેમ કરો અને વડીલની સાથે વિવેકથી ચાલો; મહેતાજીને બાપ જેવા ગણો. તેથી સારી સમજણ મળશે. (૨) કદાપી જુઠું બોલવું નહિ, અને શરીરમાંથી સુસ્તાઇ કાઢી નાખવી, (મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ,) બધા સાથે સંપીને ચાલવું, અને સારી સોબત રાખવી. (૩)

રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું; મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલ ચાલવી. (૧) ભણતી વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ, એ તમે સારી પેઠે સમજો. નિશાળેથી છુટયા પછી સીધા ઘેર જવું (મતલબ કે રસ્તામાં રખડવું નહિ) (૨)

પાઠ ૯.

મા સંબંધી કવિતા

સઉં=બધાં
જોઇ=દેખી
હરખાઉં=ખુશ થાઉં
ચાંપે=દબાવે
સાથ=સાથે
બે ફી=બચ્ચી; ચુબન
બાથ ભીડે=બે હાથ પહોળા કરી છાતી સાથ દબાવે

પંપાળીને=હાથ ફેરવીને
મુખ=મોઢું
દુખડાં=દુઃખો
મીઠા=સારા
કલ્લોલ=મજા; આનંદના શબ્દો
ખાવું=ખાવાનું
મારી જાત=મારૂં શરીર
લગાર=જરા
તે વાર=તે વખતે
ઉંઘાડવા=ઉંઘ લાવવા
હાલો=ઉંઘ આણવાનું ગીત
પેટ ભરીને=ધરાઇને
માડી=મા
નવ=નહિ
સૌથી=બધાં કરતાં
હેત=વહાલ; પ્યાર
અપાર=ઘણુંજ
આભાર=પાડ; ઉપકાર

સમજુતી—માને જોઇને બહુ ખુશ થાઉં છું. અને દોડતો દોડતો તેની સામે જાઉં છું; મા મને લઇને છાતી સાથે દબાવે છે. બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને હસાવે છે. (૧) ખોળામાં લઇને મને ધવરાવે છે. અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખુશ થાય છે. મારૂં મોઢું જોઇને (મને જોઇને) હરખાય છે અને પોતાનાં બધાં દુઃખો ભૂલી જાય છે (૨) પક્ષી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવા મારા બોલ મીઠા લાગે છે; મા મને સારૂં સારૂં ખાવાનું આપે છે અને મારા શરીરની સંભાળ રાખે છે. (૩) મને જરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી ગભરાતી દોડી આવે છે; જો હું હસું અને રમું તો તું બહુ ખુશ થાય છે અને મને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદો પડું તો તું ઓસડ પાય છે અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી; બધા કરતાં તારૂં હેત ઘણુંજ છે. માટે હું તારો ઘણો પાડ માનું છું (૫)

પાઠ ૨૧.

પરમેશ્વરના ગુણનું ગાયન.

ચંદ્ર=ચાંદો
વીસરૂં=ભૂલું
પ્રભુ નામ=પરમેશ્વરનું નામ
કદી=કોઇ વખત
અગણિત=ગણાય નહિ એટલા
ઉજાસ=અજવાળું
કાજ=માટે
ઉપયોગી=ખપની; જરૂરની
હવા=પવન
દામ=પૈસા
દીએ છે=આપે છે
પાળે=પોષણ કરે
તમામ=બધા
દેવા=આપવાની

સરજાવી=પેદા કરી
મો=મેઘ
ઠામ=ઠેકાણે
પાન=પાંદડાં
દયા=મહેરબાની
સેવક=દાસ
હામ=હિંમત

સમજુતી—ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ, હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. પરમેશ્વરે અજવાળાને માટે ચંદ્રમા, સૂરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે. હું કદી પણ૦ (૧) ઘણી જરૂરની જે હવા તે તેં આપી છે તેના કંઈ પૈસા બેસતા નથી હું કદી પણ૦ (૨) તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે અને બધા જીવોનું પોષણ કરે છે હું કદી પણ૦ (૩) દૂધ દહીં આપવાને માટે તેં ઠેકઠેકાણે ગાય અને ભેંસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ૦ (૪) તેં ઝાડ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ, આંબો, ગુલાબ, બદામ વગેરે બનાવ્યા છે હું કદી પણ૦ (૫) તમે મહેરબાની કરીને મને ઘણી વિદ્યા, સુખ અને હિંમત આપો હું કદી પણ૦ (૬)

પાઠ ૨૫.

મા બાપની ચાકરી

લલા=લગડા
સેવા=ચાકરી
અમાપ=ઘણી
કે'=કહે
ધન=પૈસો
તીરથ=જાત્રા
પારખી=જાણી
કાવડ=વાંસને બે છેડે શીકાં બાંધી બનાવેલું તે
મનસુબો=વિચાર
માતપિતા=માબાપ
તે વારે=તે વખતે
ધન ધન=વાહ વાહ
સારા=ચાકરી કરે એવા
સંતાપ=મનનું દુઃખ
જેવારે=જે વખતે; જ્યારે
આશીષ=ભલું થજો એમ કહેવું તે
અપાર=ઘણોજ
ફરજ=પોતાને કરવાનું કામ
બજાવી=પુરી કરી
મે'ર=મહેરબાની; દયા
લીલાલહેર=મજા; બધી વાતે સુખી

સમજુતી—માધવનાં માબાપ ઘરડાં, લુલાં, આંધળાં અને ગરીબ હતાં. તેઓની માધવ ઘણીજ ચાકરી કરતો હતો. (૧) માધવને એના માબાપે કહ્યું કે અમારા મન.ની વાત સાંભળ, જો અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત તો જાત્રા કરવા જાત. (૨) માબાપનું મન પારખી લઇને તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું જો હું કાવડમાં બેસાડીને જાત્રા કરાવું તો આ એમનું દુઃખ મટે. (૨) એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માબાપને બે બાજુએ બેસાડયાં (૪) પછી ખાંધે કાવડ ભેરવીને જાત્રા કરવા ગયો, માધવના આવા હેતથી બધાંને નવાઇ લાગી. (૫) આવા છોકરાને વાહવાહ છે. (શાબાશ છે.) અને માબાપને પણ ધન્ય છે; જો છોકરા સારા હોય તો કંઇ દુઃખ રહે નહિ. (૬) બધી જાત્રા કરાવીને જ્યારે તે ઘેર ગયો. ત્યારે માબાપ ખુશ થયાં; અને ઘણાજ આશિર્વાદ દીધા. (૭) છોકરાએ પોતાની ફરજ બજાવી. પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કર્યું તેથી પરમેશ્વરની મહેરબાનીથી માધવ અને તેના માબાપ બધી વાતે સુખી થયાં. (૮)

સાર— જે છોકરા માબાપ તરફ પોતાની ફરજ બજાવે છે, તેને રમત ગમત અને સુખજ મળે છે

પાઠ ૨૯.	ઉમંગે=હોંસથી	સુંદર=સારો
ખેતરમાં કણસલાં ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ.	બાર માસ=એક વરસ	હાલ=પાઠ
	માસ=મહીનો	લઇએ=છોડપરથી લઇ લઇએ
	પીરસીને=મૂકીને	
કાપણી=કાપવાનું કામ	સંપે=એક બીજા સાથે [મળીને	ખંત ધરીને=કાળજી રાખીને
આમ=આ તરફ	સદાય=હમેશ	
તમામ=બધા	ઉભરાયો=થયો	કાં=શા માટે

ઢુંડાં=જુવાર, બાજરીનાં કણુસલાં
આમ=આવી રીતે
ખળા=કણુસલામાંથી અનાજ જુદું પાડવાની જગા; મોટી ખળી
હૈડે=મનમાં; હૈયામાં
લણણી=લણવાનું કામ અથવા કણુસલાં પીલવાનું કામ
કોળી=બાચકો; નાની પુળીઓ
આસપાસ=આજુબાજુ
વાળુ=રાતનું જમવાનું

સમજુતી—હે બાળકો તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ. જુઓ જુઓ પેલી વાદળીઓ વરસીને જાય છે, એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે ને હંમેશાં એક બીજાની સાથેજ રહે છે હે બાળકો૦ (૧) ખેતરમાં કેવો સારો પાક થાય છે! ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી લઇએ; શું કરવા કાલ કરીએ? (વાર લગાડીએ? હે બાળકો૦ (૨) હાથમાં દાતરડું વાંકું લઇને આ પ્રમાણે કણુસલાં કાપો; અને તેનો ખળામાં લઇને ઢગલો કરતાં મનમા હિંમત રાખો. હે બાળકો૦ (૩) અનાજ લણવાનું કામ પુરૂં થયું, હવે બધાએ ઘાસ કાપો; અને ઘાસના ચચ્ચાર બાચકા લઇને બધાએ આ બાજુએ મૂકો. હે બાળકો૦ (૪) આપણે પૂળા બાંધીને ગાડામાં નાખી કામ પુરૂં કરીએ, પછી ઘેર જઇને વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વ નું ભજન કરીએ. હે બાળકો (પ

પાઠ ૩૦.

ખળીઓ.

ખળી=કણુસલામાંથી અનાજ છુદું પાડવાની જગા; ખળીઓ
આ વાર=આ વખત
દીસે=દેખાય
તૈયાર=કણુસલાથી ભરેલા
અનાજ=દાણા
છુદું=જુદું
સરસ=સારા
પિલાય=કચડાય
કણ=અનાજના દાણા
ઉપણીએ=ઝાટકીએ
ઢુંસાં=ફોતરાં; છોડા
કોમળા=ગુણો
સાથ=સાથે
હાથોહાથ=એક બીજાની મદદથી
ખેડુત=ખેતી કરનાર
મહેનત=મજુરી
ફળ=ફાયદો; લાભ

સમજુતી—હે છોકરાઓ હમણા આમ આવો જુઓ ખળીઓ તૈયાર દેખાય છે; ચાલો આપણે આજે કુંડામાં રહેલા અનાજના દાણા તરત છુટા પાડીએ. (૧) જેમ બળદો ગોળ ફરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ; એ કુંડા માંગી પેઠે કચડાય ને તેમાંથી અનાજના દાણા તરત છુટા પડે. (૨) આવી રીતે બધું અનાજ આપણે ટોપલામાં ભરીએ અને પછી ઝાટકીએ; જુઓ બધુ ફોતરાં ઉડી જાય છે, ને બધા દાણા નીચે ખેરાય છે (૩) આપણે સાથે કોથળીઓ લઈ તેમાં આવી રીતે થોડાક અનાજ ભરીએ જો આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણને એની મજુરીનું ફળ મળે. (૪)

ડ્રીલ માટે સુચના.

૧ છોકરાઓને ઉંચાઇના પ્રમાણમાં, સીધી હારમાં એકેક હાથને છેટે, બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખૂણો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા પછી નંબર આપવા.

૨ નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરો પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.

૩ શિક્ષકની સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી એટલે શિક્ષકના ડાબા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.

૪ આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.

૫ એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.

૧ છોકરાઓને એક, બે; એક બે; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.

૨ બેકી નંબર એક ડગલુ આગળ.

૩ બેકી નંબર એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.

૧ છોકરાઓને એક, બે, ત્રણ; એક, બે, ત્રણ; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.

૨ એક નંબરવાળા એક ડગલું આગળ.

૩ ત્રણ નબરવાળા એક ડગલું આગળ.

૪ એક નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.

૫ ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ આ મુજબ હુકમ કરવો.

૭. ડમ્બેલ્સ. કડાં બારબેલ્સ વગેર વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ.

૧ દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સો મુકવા પછી છેલ્લા નબરે બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં લઇ પોતાની ઉપરના છોકરાને આપવા એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે બબ્બે ડમ્બેલ્સ થશે.

૨ ડમ્બેલ્સ ભોંય પર સામા સીધી હારમાં ઉભા મુકાવવા, ડમ્બેલ્સ વચ્ચે એક વેંતનું અંતર રાખવું.

૩ ડમ્બેલ્સ મુઠીમાં જોરથી દાબીને પકડાવવા.

૪ રમતો અગિયાર સુધી કરાવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મુકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

૫ એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧.

૬ બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮, ૧૦.

૬ રમતો પહેલ વહેલી શિક્ષકે જાતે કરી બતાવવી

૭ સારો મહાવરો થયા પછી છોકરાઓને પોતાની મેળે બોલીને કરવા કહેવું.

૮ એક રમત બરાબર સહાઇથી ને સાથે કરતાં આવડયા સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ.

૯ દરેક રમત કરાવતાં પહેલાં "તૈયાર" અને "ચાલો" એવા હુકમ આપવા.

૧૦ "તૈયાર" કહેતાંની સાથે છોકરાઓએ ડમ્બેલ્સ લેવાને તૈયાર થઇ રહેવું.

૧૧ "ચાલો" ના હુકમની સાથે ડમ્બેલ્સ લઇ હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧ લી ૧) બેઉ હાથ ઉંચા ૨) બેઉ હાથ નીચા.

રમત ૨ જી ૧) જમણો હાથ ઉંચો, ડાબો હાથ લટકતોજ રહેવા દેવો. ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૩ જી ૧) બેઉ હાથ ઉંચા. ૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૪ થી ૧) બેઉ હાથ સામા મુઠીઓ આકાશ તરફ) ૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ.)

રમત ૫ મી ૧) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ) ૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૬ થી ૧) બેઉ હાથ સામાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ.) ૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૭ મી ૧) બે પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રાખવું. ૧) બેઉ

હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા. (ડમ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે. આ વખતે ડાબા પગની એડી ઉંચી કરવી (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૮ મી ૧) જમણો હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવો. અને ડાબા હાથની મૂઠ્ઠી છાતી આગળ, (જમણો હાથ તે ડાબો હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે તે પ્રમાણે) ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૯ મી પગ પહેલાં હતા તેમ. ૧) જમણો હાથ સામો ડમ્બેલ્સ ઉભો રાખવો, ડાબો હાથ પીઠગમ પાછળ ખેંચવો ૨) એકથી ઉલટું.

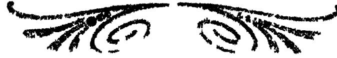
રમત ૧૦મી ૧) બેવ હાથ સામા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવા) ૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠગમ ખેંચવા. (મુઠ્ઠીઓ છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે)

(જે જે રમતમાં એકથી ઉલટું લખેલું છે ત્યાં એકની સંજ્ઞાથી ઉલટી કૃતિ કરાવવી)

જાહેર ખબર.

બાળવર્ગની નોટ રૂ. ૦-૨-૦	છઠ્ઠીના ,, રૂ ૦-૯-૦
પહેલાંના અર્થ રૂ. ૦-૨-૬	સાતમીના ,, રૂ. ૦-૧૦૦
બીજીના ,, રૂ. ૦-૪-૦	કન્યા ૧લીના અર્થ રૂ. ૦-૪-૦
ત્રીજીના ,, રૂ. ૦-૫-૦	કન્યા ૨જીના ,, રૂ. ૦-૫-૦
ચોથીના ,, રૂ. ૦-૭-૬	કન્યા ૩જીના ,, રૂ. ૦-૭-૦
પાંચમીના ,, રૂ. ૦-૮-૦	

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.

દિવાળી	દેવ	કબાટ	ફળીઆ	ભાવ્યો
અક્ષર	બુધવાર	કોટ	ઘાઘરી	કર્યો
ઊઠયાં	મુસલમાન	કહાડામાં	ઓઢણી	કયારે
નિશાળ	જુમેરાત	અહીં	બદન	આપ્યા
સઘળાં	શનિવાર	નિશાળીઆ	પરીક્ષા	અડાડ્યો
લીંપણુ પે	અઠવાડીઉં	શિખામણ	ચોકખાઈ	પૂછ્યું
સંજોરી	દરવાજા	ઈશ્વર	ચોકખાં	મહીના
ઘુઘરા	પાટીઉં	જ્ઞાન	ધૂળ	કંસાર
સાથીઆ	ફૂલઝાડ	નિત્ય	સાહેબ	બોલાવ્યાં
લુગડાં	ચંપેલી	દાતણ	ગંદી	મંડયો
ઘરેણાં	કસરત	નાહ્યા	ગંદા	કઢી
દારૂખાનું	ઘંટ	જુઠું	ડીલ	પાનસોપારી
દિવસ	બેઠક	ચિત્ત	સાહ્યા	સગાં
ફટાકડા	શીશી	શિક્ષા	ધોવડાવવાં	વહુ
ત્રીજો	નકશો	લાગ્યો	ગંદવાડ	ભત્રીજો
શુક્રવાર	ચિત્રો	ધોતડી	માંદા	ભાણેજ
છેલ્લો	ટાંગેલા	અંગરખી	કવિતા	માસી
વિષે	ખુણામાં	ટોપી	મુખડું	માસો

સુધી	લખોટા	લીધી	હીસ	પીતરાઈ
રવિવાર	ચોકઠું	સુરવાસ	વરસગાંઠ	મસિઆઈ
ફોઈઆત	પીરસ્યાં	હોડી	દુઃખ	ચપ્પુ
ઓરમાઈ	બબ્બે	વાદળી	નુકસાન	ગમ્યો
દૂધભાઈ	મટુભાઈ	ધીરૂ	ખીજ્યા	પૂછ્યું
સામ	ઉજાણી	રામુ	છુંદાય	દેસાઈ
સર્વે	આશોપાલવ	જીત્યો	ઢોર	લલ્લુ
બાથ	શંભુભાઈ	સુંદર	ઉપરાંત	વખાણ્યો
દખડાં	પૈંઆ	મળ્યો	નક્કી	પાઘડી
ભૂલી	વધારેલાં	કાંચળી	છુટ્ટો	સાચાબોલું
કલોલ	લીંબુ	રડ્યા	છૂટ્યો	મશ્કરી
ખૂશ	નારંગી	વિના	મૂકી	પસ્તાય
ઓસડ	લાડુ	રડાવશો	દીવાબેન	બચ્યાં
ક્યાં	રાંદેરી	દેડકાં	સમજ્યો	બૂમો
બોલ્યો	શેતરંજી	પથગ	ખૂણું	શરમાઈ
પ્રમાણે	પાંદડાં	ફેંકાફેંકી	હોશિયાર	નાખ્યા
સોરાબજી	કુલડીઓ	વડાવડ	સેળભેળ	છેતર્યા
કહ્યું	પાથરણું	માર્યા	સંતાણા	સપડાય
અદબ	વાડકો	ડાહ્યા	ફીકર	જુઠાણું
પૂઠે	ચટણી	ઊઠ્યો	શાબાશ	શિયાળ

ઉતર્યા	ખૂબ	પ્રાણી	પુરી	જુક્તિ
માંડયું	અગણિત	હંમેશાં	આદુ	કુંડા
અહ્યા	ઉજાસ	રસ્તો	વંતાક	લગણી
વિચાર	દૂધ	ફુંફાડા	કહાડીઆ	વાળુ
કર્યા	સ્વપ્નું	ઉંદર	બૂડે	ખુદ્દું
સાંભળતાં	શિકાર	દડકાં	પુરૂં	પિલાય
બાંધ્યું	બચ્યું	ખુંદી	દાતરડાં	ઉપણીએ
મોંમાં	રૂપાળું	ચટકા	ત્રણ	કુંસા
દૂર	મૂક્યો	પ્રાણ	ચચ્ચાર	ઊટી
રસ્તામાં	પકડયું	લુલા	પાથરા	કોથળા
અજા	માંડયું	આંબળા	પહોંચ્યાં	ચંદ્રમા
ભૂખ્યો	છલંગ	મનસુબો	ઉતર્યા	ત્યાંસુધી
ભિખારી	પુરૂષ	સંતોષ	ઠાલવ્યો	નીકળ્યો
પ્રભુ	કહ્યું	આશીશ	પટલાણી	બોલ્યો
આંધળો	પરમેશ્વર	ચતુરાઈ	કૃપણ	વિષે
અપંગ	આણ્યુ	માર્યા	ઢગલા	અજવાળું
દુકાન	ઉંદરડી	ઉંડું	ખૂશ	કામઠું
ઇશ્વર	ભંડારીઉં	સુધી	હોંસીલી	ઝગઝગે
વિદ્યા	બિલાડી	છુપાઇ	ઉમંગ	વાદળાં
ચંદ્ર	પૂછવું	ઘઉં	વાદળીઓ	બેસાડયાં

?ાગ્યાં	ભટ્ટી	કાઢયા	લીલાંછમ	તુરીઆ
ડંકાઇ	સીંચ્યા	હંસુ	વચ્ચે	ગલૂડી
મોઢાં	ચપ્પુ	અથેલા	મુંઝાઉં	ચઢયાં
રીઓ	નાખ્યું	રૂપીઓ	ડરીઓ	વીંટળાઇ
?ભરાં	ઈંટવાડો	શેક	ફૂટેલી	તરબુચ
રહ્યાં	નળીઆં	ઊડયાં	પાંદડાં	ટુંકા
ચોકખી	ડર્યા	કુહાડી	લીંબુ	ગાંઠા
રેલમરેલા	કોઠીઆં	સોય	સુકાઇ	લાવ્યાં
?મરીઓ	ધાતુઓ	લક્કડફોડા	ભોંયમાંથી	ફૂલ
વરસાદ	મૂકયો	મુદર	કોહળાનો	કયાંથી
?ડું	બચ્યાં	ચળકાટ	હીમડો	ઢીલ
પથ્થર	સમજયો	બિચારી	ટટાર	ગોટલો
થાળું	પિત્તળ	ત્રિકોણ	ઉંચું	દાતણ
?ીતર્યું	લુહાર	ગલગોટા	ફૂટે	ધોળજે
?ુકો	તપાવ્યો	દાડમ	ડાળીઓ	ડીઠું
?ાલા	ટીપ્યો	જમરૂખ	ખરૂબચડી	હીરો
હાળું	તાંબુ	લટકતું	ખુરસીઓ	[illegible]
?દર	ઢિપાય	મધપૂડો	ખાટલા	શીંગડાં
?ાઢી	ઓળખાવ્યાં	મધમાખી	પાટવા	અમંગાઈ
સી	વત્તા	લલકારતો	લીલુંછમ	તૂટી

નિરાંત	પ્રાણી	ભૂખ	હાલરડું	ફડાફડ
વાગોળવું	બબ્બે	ભૂખ્યો	ઘુમણુ	ફાટફાટ
વગડાઉ	છેલ્થી	ભુચ્ચા	ચીતરેલ	સોળ
ઘેટું	ટીપુ	જીવજંતુ	મશરૂ	નહિ
પત્થર	ઠરાવ્યો	સળેલું	ચિનાઈ	દહીં
મળ્યું	ગુપચુપ	ભાવ્યું	ફુલકા	ઘમણ
લાગ્યું	શિયાળ	આળ્યાં	હિંચોળું	જક્ષત
કૂદવુ	બોલાવ્યો	પડીમા	ઝુલાવવા	કાળુક
ગબડયું	મોઢું	શીખવ્યું	પાંસરૂં	કોઠી
ચ-તુપાટ	પીછાં	પોપટ	અગરખી	ઘોડીઉં
દિવાળી	સમડી	જાંબુડો	ક્યારે	માંસ
પુછડી	જીવડાં	બનાવ્યો	ગુરજ	હુનર
મજબુત	ઈંડાં	પારખું	દશમું	દાથ્યાં
બચ્ચાં	ધરાધડ	મુખડુ	દેરડાં	ગોદડીઓ
ખવરાવવા	આંગળા	પાંગરા	અર્ધાં	શાક
શીખંડ	જોડાએલાં	દાથણાં	સો	ત્રીજો
દૂધપાક	જળકુકડી	ધૂળ	સઠ	કુતરો.
દાતરડું	આણ્યાં.			

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

લોકપ્રિય થઇ પડેલી અર્થની નોટો.

બાળવર્ગની નોટ	૦-૨-૦	છઠ્ઠીના અર્થ	૦-૯-૦
પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬	સાતમીના ,,	૦-૧૦-૦
-ીજીના ,,	૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના ,,	૦-૪-૦
,,	૦-૭-૬	કન્યા ૨જીના ,,	૦-૫-૦
	૦-૮-૦	કન્યા ૩જીના ,,	૦-૭-૦

નો નકશો બે આના.

. નકશો છપાય છે.

ળી'ની નોટ બે આના.

. એમ. શાહ—શાહપોર—સુરત.

। "ડિક્ટેશન શિક્ષક" ત્રણ આના.

ે સુરત શહેર તથા ચોર્યાશી તાલુકા "ભૂગોળ શિક્ષક" ત્રણ આન

મુખગણિત શિક્ષક' બે આના.

કશો ત્રણ આના.

ભૂગોળ શિક્ષક' ત્રણ આના.

ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આન

ત શિક્ષક' તૈયાર છે.

મોતીરામ શાહ. શાહપોર—સુર